

Békési Sándor

APASZOMORÍTÓK

Amikor a gyermek kerül szóba, szívesen idézzük a Biblia biztató sorait: „Ímé, az Úrnak öröksége, a fiak; az anyaméh gyümölcse jutalom.”¹ Vagy: „fiaid mint az olajfacsemeték asztalod körül. Ímé, így áldatik meg a férfú, aki féli az Urat!”² A gyermek tehát örökség, jutalom, áldás az istenfélő apa számára.

E sorok igazságában megnyugodva már kész is a kegyes elmélet, hogy a hívő embernek gyermekei áldássá lesznek az életére nézve. Ebből az állításból csak egy kis kanyarral még azt a két dolgot is ki lehet préselni, hogy *csak* a hívő embernek lesz jutalom a gyermekáldás, valamint a hívő embernek jutalomként valamennyi gyermeke áldássá lesz, amelyre büszke lehet vénségében. Miután sokan így láttatják és hirdetik, szükséges józanságra inteni mind a lelkes misszionáriusokat, mind a kétségbeesett szülőket ezen állítások tarthatatlanságára.

Az ugyanis igaz, hogy a gyermek Isten öröksége jutalom és áldás az istenfélő apának, de csak azért, mert a hívő ember nem birtokának tekinti őket, hanem Isten tulajdonainak, akiket a Teremtő őr, a szülőre bízott, hogy gyámolítsa, nevelje és oktassa őket, míg felnőtté nem válnak. A jutalom az anyai és apai feladat és felelősség megtiszteltetésében van, nem pedig az anya vagy apa hitében vagy kiválóságában, amelyet a gyermekek világra jöttével jutalmaz az Isten. Tehát megelölegezett, érdem nélküli jutalomról van szó. Másrészt pedig istenfélő apáknak is lehetnek olyan gyermekei, akik felnőve bizony egyáltalán nem jelentenek áldást a szülőknek, sokkal inkább szégyent és szomorúságot.

Ők az apaszomorítók, akikről bőszéggel szól a Szentírás is. Olyan gyermekek, akiknek apjuk istenfélelme felől nem lehetnek kétségeink, akiknek apáik jelentős helyzetüknél fogva a legjobb nevelésben résztették gyermekei-

¹ Zsolt 127,3

² Zsolt 128,3-4

ket. És mégis... A következőkben példa gyanánt három apaszomorító testvérpárra szeretnénk rávilágítani az Ószövetségben.

1. Papgyerekek

Az egyik ilyen apaszomorító testvérpár *Hofni és Fineás*, Éli papnak két fia. Apjuk Silóban negyven évig papi hivatást töltött be, aki öreg korában is mindig a templom ajtajában ült, és lelkiismeretesen őrizte az istentisztelet rendjét, a be- és kimenők viselkedését figyelve. Így volt tanúja a meddő Anna imádságának is, aki a templomban fogadalmat tett, hogy ha gyermeke születik, az Úrnak ajánlja őt teljes életében. Nincs mit kételkednünk abban, hogy a gézengúz fiak, a kis Hofni és Fineás megtanulhatták Élinél a törát és az írások értelmét, felnövekedésük alatt nemcsak a rituális cselekményeket, hanem az istenfélelem módját is elsajátíthatták. Nem volt vitás, hogy apjuk halála után ők lesznek Siló papjai, sőt a szent áldozat cselekményét már korán átvették a megöregedett Élitől. Hogy mennyire kiváló nevelésben és istenfélelemben részesülhettek, azt Anna megszületett fiúgyermeke, a fogadásából Éli papnál felnövekedett Sámuel elhivatottsága és élete bizonyítja.

A papi dinasztia örökösei, Hofni és Fineás azonban apjuk szégyenére és szomorúságára nőttek föl. Az első gond az volt velük, hogy az istenhit és az abból fakadó istenfélelem nem örökölhető, és neveléssel át nem adható. A Sámuel könyve ezt úgy fejezi ki, hogy *nem ismerték az Urat*.³ Ismerni (jd`) héberül ugyanazt jelenti, mint a házassági együttthalás, tehát valamivel vagy valakivel a legmélyebb személyes és szerelmes kapcsolatban eggyé válni. Ez az igaz ismeret vonatkozik az istenismeretre is, amely sohasem lehet sem távolságtartóan objektív, sem saját elképzelés szerint szubjektív, csakis egyedül személyes, vagyis egzisztenciális mélységében érintett. Hofni és Fineás tudtak mindent, amire az apjuk megtanította őket, tárgyi – vagyis objektív – ismeretük hallomásból megvolt a törvényről, a kultuszról és magáról Istenről is, sajátos elképzelést is kialakítottak a vallásról, azonban személyes tapasztalattal nem rendelkeztek az Úrral kapcsolatban. Ez azonban nem erkölcsi hiányosság, ettől még engedelmes gyermekei lehettek volna az apjuknak és még a kultuszi cselekményeknek is, ha azokat az ókori világ *euszebeia* erényének követelménye szerint tisztességesen és pontosan elvégzik, mint sok más papgyerek.

A második gond épp ez volt Éli fiaival. A kultikus szent cselekményben nemcsak az Úristen törvényével és akaratával mentek szembe, de az emberekhez való viszonyuk is erkölcstelen volt. Arra vetemedtek, hogy az áldozat bemutatásakor az áldozati állat nyers húsából már az elején követelték a részüket, mielőtt még azt megsütötték volna. Ha az áldozó joggal ellenkezett a kultuszi cselekmény illetően megsértése ellen, akkor azzal fenyegetőztek, hogy azt erőszakkal fogják elvenni. Ily módon az áldozati hús nem az Úrnak lett elsősorban feláldozva, hanem annak javát mindenekelelt saját magának vette el a pap.⁴ A botrányos incidens következmé-

³ 1Sám 2,12

⁴ 1Sám 2,14

nyeképpen „az emberek megutálták az Úrnak áldozatát”,⁵ s ezzel „vétkessé tették az Úrnak népét”.⁶

Apjuk hiába figyelmeztette őket mindezekre, nem változtattak életmódjukon, következésképpen az isteni büntetés sem maradt el. Izrael népének java elhullott a filiszteusok elleni ütközetben, velük együtt Éli fiai, Hofni és Fineás is meghaltak, és végül megtörtént az elképzelhetetlen és az elviselhetetlen: még az Istennek ládája is elvételre került Izraeltől. Hiába imádkozott fáradhatatlanul Éli pap, a döbbenet az, hogy az Úristen már eldöntötte fiainak megölését.⁷ Hiába szerette fiait az apa, miközben ezzel a szeretettel az Urat nem becsülte méltó módon, s a megjavulás folyamatos reményességében nem távolította el őket az áldozás cselekményétől. Hiába ült a kapuban figyelmeztetve és szívében reszketve, rettegetve a bekövetkezendőktől a megszorodott és szegénytől lesújtott apa, a rossz hírek hamar eljutottak hozzá, amibe ott, azonnal belehalt.⁸ A szomorúság és a szégyen végső terhét már nem bírta el a szíve.

2. Prófétafiúk

A másik apaszomorító testvérpár *Joel és Abia*, Sámuel prófétának két fia. Annak a Sámuelnek, aki Éli pap szolgálatában nőtt fel, és élete végéig vele volt az Úr. Arról az apáról beszélünk, aki az Isten ígését az első és utolsó szóig komolyan vette, s az egész Izrael felett felelős prófétának rendeltetett. Ebben az esetben sem merülhet föl az a gondolat, hogy az apa hitetlensége, hiányos nevelése, rossz példamutatása, züllött élete sodorta volna gyermekeit az erkölcstelen életvitelbe.

Amikor Sámuel megöregedett, fiait tette bírakká Izrael felett Beérsebában. Ez is az előbbi esethez hasonló dinasztikus utódlás volt, amely nem vette figyelembe azt, hogy az istenhit és az abból fakadó istenfélelem nem örökölhető, és neveléssel át nem adható. Joel és Abia tehát mint bírak az ítélethozatalban cselekedtek erkölcstelenül az emberekkel szemben, és ezzel szánt szándékkal az Isten igazságos akarata ellen vétettek. Életvitelüket alapvetően a kapzsiság (*avaritia*) határozta meg, amelyet hatalmi helyzetük és lehetőségük egyre inkább táplált bennük. A peres ügyek döntései előtt szívesen hódoltak a vesztegetéseknek, ajándékokat fogadva el a kliensektől, s így az ítéleteket perverz módon az ajándékozó fél javára döntötték el.⁹ Ezzel pedig nemcsak az egyetemes erkölcsi paranccsal, tehát magával a természeti törvénnyel szegültek szembe, hanem annak forrását, az Úr törvényét sértették meg.¹⁰

Joel és Abia, a két gazdagodó hamis bíró viselt dolgaival azonban betelt a pohár. Izrael vénei nem tűrték sokáig ezt a becstelenséget, nemcsak panaszt emeltek Sámuelnél a fiakra, hanem ennek a botránynak hatására a bírak intézménye helyett

⁵ 1Sám 2,17

⁶ 1Sám 2,24

⁷ 1Sám 2,25

⁸ 1Sám 4,10-22

⁹ 1Sám 8,3

¹⁰ 2Móz 23,3.6.8.: „Szegénynek se kedvezz az ő peres ügyében.” „A te szegényednek igazságát el ne fordítsd az ő perében.” „Ajándékot el ne végy: mert az ajándék megvakítja a szemeseket, és elfordítja az igazak ügyét.”

a királyság bevezetésének igényével léptek fel ellenvetést nem tűrő módon. Ezzel az alkotmányos fordulattal pedig annak a veszélynek nyitott kaput Izrael, hogy a *lex* és a *rex*, a törvény és a király tekintélye eggyé válik, s az Isten törvényének mindenek fölötti függetlensége emberi hatalomnak lesz kiszolgáltatva.

A királyság intézményének bevezetése annyira megrázta Izraelt, és különösen Sámuel prófétát, hogy Joel és Abia további sorsáról nem maradt fönny híradás. Sámuelre sokkal inkább az általa felkent királyoknak, Saulnak és aztán Saul korrekciójának, Dávidnak sorsa tett megrendítő hatást. A királyoknak a törvényadó Istenhez való viszonya nagyobb lelkiismereti nyugtalanságot támasztott benne, mint a tőle elszakadt felnőtt fiainak életvitele. Sámuelnek Isten általi megítélésében nem volt fontos annyira Joel és Abia tragikus végkifejlete, mint Éli pap esetében, ezzel is hangoztatva a próféta apának erkölcsi függetlenségét fiai sorsától. Ebben az értelemben a felnőtt gyermekek viselkedése és magaválasztotta élete Isten szemében teljesen levált az apától. Tulajdonképpen a *személy* jelentősége domborodik ki ebben a történetben oly módon, hogy a felnőtt gyermekek és apáik külön-külön járják saját útjukat, amelyeknek erkölcsi megítélése csak az illető személy szívének mérlegre helyezésével dől el.

3. Királyfiak

A harmadik apaszomorító testvérpár *Amnon és Absolon*, Dávid királynak két fia. Történetük részletesen kifejtésre került a Sámuel második könyvében,¹¹ immár mintegy nagyító alá helyezve az apa személyének legmélyebb rezdüléseit, a lelkében végbemennő szenvedést és küzdelmet a történelem folyamatában. Az apa ugyanis nemcsak jól hadakozó király, de nagyon érzékeny ember, Istenhez és az emberekhez való viszonyának drámai harcát megéneklő, zsolttáros próféta. Gondolható, hogy Dávid udvari környezetében a királyfiak többi testvéreikhez hasonlóan az anyagiakon túl az oktatásban és nevelésben mindent megkaptak, ami a hitéhez, az ismeretekhez, az erkölcsös életvitelhez és az uralkodáshoz szükséges. Noha a király gyermekei különböző anyától származtak, amely okán rivalizálásuk természetesnek is mondható, de királyi apjuk tekintélye meghatározó lehetett mindnyájuk életére.

Aprópó tekintély. Abban az apa és fiú közötti általános feszültségben, amely az ember természetének ősi mélységeibe vezet el bennünket, s amelynek törvényszerűségét a pszichológia hivatott feltárni, most nincs módunk elmélyedni. Annyit azonban érdemes megemlíteni, hogy az apa tekintélye iránti tisztelet, valamint a hatalom gyakorlásának gyerekkortól való tapasztalása mindkét fiúban ellenhatásként tettlegessé erősítette fel a *hatalommal való visszaélésnek – mint visszavágásnak – vágyát*.

Amnon esetében a hatalommal való visszaélés szexuális erőszakban nyilvánult meg.¹² Megtetszett neki húga, Támár, a király másik anyától származó leánya, akit királyfiként joga lett volna feleségének megkérni az apjától. Ehelyett azonban a szűz leányt csellel az ágyába csalogatta, annak tiltakozása ellenére erőszakot vett rajta. Miuután testi élvezetét kitombolta, még a törvény adta lehetőséggel sem volt hajlandó élni,

¹¹ 2Sám 13-18,18

¹² 2Sám 13,1-19

amelynek értelmében házasságra lépve vele, megőrizhette volna a lány becsületét.¹³ Szerelme tüzének kihúnytvával fellobbanó gyűlölete megvetette, embertelenül megalázta és a porba taszította hűgát. Amnon királyfi többszörösen visszaélt a hatalmával: mint Támár bátyja, a király fia, és a hatalom csúcán lévő herceg visszaélt a testvér jóindulatával, apjának és hűgának bizalmával és a néki szolgálók engedelmességével. Valójában visszavágás volt ez az apja irányába, akinek másik feleségétől származó lányát becstelentette meg, valamint másik feleségétől származó fia, Absolon felett is megmutatta hatalmát. Nem csoda, hogy Absolon halálos ellenségévé lett neki, ami csúfos végzetét jelentette, ugyanakkor a hercegi testvérgyilkosság árnyékával borította be egész Izraelt.

Absolon esetében a hatalommal való visszaélés már politikai síkra terelődött, és a felkent király megpuccsolásának kísérletébe torkollott.¹⁴ Ezzel a lépésével a népszerűség és a hatalomépítés technikáját oly kiválóan elsajátító fiú nemcsak a királytörvény ellen vétett,¹⁵ hanem a tórával szemben is, mely az apa és az ősz ember méltóságának tiszteletét írja elő.¹⁶ Olyan erős katonai támogatásra tett szert, hogy Dávid király kénytelen volt elhagyni rezidenciáját, Jeruzsálemet. Az Olajfák hegyén siratva fiával történt megromlott viszonyát menekült a királyi apa a megaláztatások mély bugyraiin keresztül. Mint király vált üldözötté, akit szidalmaztak és kövel dobáltak;¹⁷ mint Istennek felelős prófétája került veszélybe a lelke;¹⁸ mint apa taszított szegénybe és szomorúságba, nem beszélve a szeretet fájdalomról fia elveszejtésén.¹⁹ Az apja ellen lázadó fiú végül fennakadva egy cserfán ég és föld között függvén gyilkoltatott meg a polgárháború során.²⁰

Az a dinasztikus utódlás, amely, mint láttuk, nemcsak a királyi házban, hanem a papi és prófétai családban is követelmény volt, ezen események tanulságaképpen nem véletlenül vetette fel a későbbiekben az *alkalmasság* (*idoneitas*) kérdését a származással (*legitimas*) szemben, legyen az akár az uralkodás, a bíraskodás, az istentisztelet, a hit és az erkölcs területe.

4. Krisztus hármastisztének fiai

Az apaszomorítók fent említett tragikus példái teológiai értelemben a három legmagasabb társadalmi rangot jelentő házból kerültek ki: papi, prófétai és királyi családból. A három felkent tisztség gyermekei ők, akiknek sorsa elgondolkodtat bennünket azon, hogy mit kezdhetünk az istenhívő családokban felnőtt gyermekek eltorzult életével. S míg ítéletet alkothatnánk a dolog felől, kulcsmegoldásként javasoljuk előtérbe állítani Jézus Krisztus személyét, tanítását és cselekedetét, mint annyi más megoldatlannak tűnő etikai és teológiai kérdésben. Annál is inkább Jézus Krisztus adhat

¹³ 5Móz 22,28-29

¹⁴ 2Sám 15-18,1-18

¹⁵ 5Móz 17,14-20

¹⁶ 2Móz 20,12; 3Móz 19,32; 5Móz 5,16

¹⁷ 2Sám 16,5-13

¹⁸ Zsolt 3,3

¹⁹ 2Sám 18,5,33.

²⁰ 2Sám 18,9

megoldást erre a nehéz kérdésre, mert az ő életműve épp e három: a papi, a prófétai és a királyi tisztség beteljesítője, akinek a mennyei Atya fogadott fiaként testvérei és rokonai vagyunk, az ő nevéből nevezett keresztyének. Ebben az értelemben pedig mi magunk is könnyen az apaszomorítók közé számíttatunk, tehát a kérdés megválaszolására egzisztenciálisan érint mindnyájunkat, szülőket és gyermekeket egyaránt.

Az első, ami Jézus Krisztusról állítható, hogy hármasságban az engedetlen gyermekek is megtalálhatók oly módon, hogy az ő személye hordozza el valamennyi apaszomorító életét úgy, hogy épp az ellenkezőjét tette, mint amazok. Azokért a Hofnikért és Fineásokért, akik maguknak veszik el az áldozati javakat, Krisztus papként önmagát adta oda áldozatként, és ezzel a cselekményével a világ bűneit vette el. Prófétaaként a hamisan bíraskodó Joelek és Abiák felől akként döntött, hogy az azoknak járó isteni átkot – mint igaz ítéletet – a maga kárára önmagára vette, hogy a tékozló fiakból megtérő gyermekek legyenek. Királyként pedig úgy győzte le valamennyi Amnonban és Absolonban lakozó gonoszt, hogy Atyja szeretetében megmaradva, ő maga függött ártatlanul ég és föld között a gólgotai kereszten.

Jézus Krisztus áldozata nyomán hol találjuk föl az apaszomorító gyermekek felletti fájdalomunk megelőzését vagy vigaszát? Hol van a prevenciónak azon alkalma, területe, ahol biztosan elkerülhetjük gyermekeink későbbi engedetlenségét? A gyermek születési, teremtésbeli adottságai az öröklődött tulajdonságokkal egyetemben egyáltalán nem befolyásolhatók előre, ugyanakkor az életvitelre és az erkölcsre való hatásuknak sincs döntő szerepük, mert biológiai, és nem etikai természetűek. A körülményeknek és a nevelésnek ugyan nagy szerepe van a gyermek erkölcsi alakulására, mégis, ha csak a fenti példákra tekintünk, biztosítékot ezek sem jelentenek, hiszen a felnőtt gyermek életének hosszú évtizedei alatt nem tudhatjuk, milyen körülmények, kényszerek, tragédiák vagy betegségek érhetik. Meg kell barátkoznunk tehát azzal a gondolattal, hogy nincs semmiféle emberi biztosíték, pszichológiai vagy pedagógiai recept arra nézve, hogy gyermekeink milyen emberekké válnak.

Jézus Krisztus életművéből csupán egyetlen reménység csillan fel, amire hagyatkozhatunk, és ez az isteni *irgalom* (*miserericordia*). Az Újszövetségben ez az úgynevezett *szplankhna*, amely akkor következik be, amikor Jézusnak, meglátva egy beteget vagy nyomorúságban szenvedőt, *megindul a szíve rajta*. Az irgalom tehát Isten szívének részvétele az ember mélységében és fájdalmában. Miután a teljes emberi élet önmagában tragédia, valójában mindenki irgalomra szorul.

Magzati állapotban mi a biztosíték a gyermek későbbi egészségére nézve? Az irgalom. Sőt, mi a biztosíték arra, hogy egyáltalán születik-e gyermek? Az irgalom. A gyermek élethosszára, legalábbis arra, hogy túlélje a szüleit, mi a biztosíték? Az irgalom. A nevelésben, tanításban, istentiszteletben részesülő gyermekek áldott sorsára mi a biztosíték? Az irgalom. Mi a biztosíték arra, hogy a gyermek felnőve nem hoz végzetes döntést saját maga ellen, vagy elméje nem zavarodik meg a csalódások egymásutánjaiban? Az irgalom. És ha mindezek mégis megtörténnének, mi marad akkor? Az Isten akaratában való megnyugvás, mert ő a mindenható Úr, akinek gondolataihoz és terveihez mi teremtményei fel nem érünk.

A szülő nem birtokosa gyermekének, aki egyedül Isten tulajdona, azé az Istené, aki már az anyaméhben ismerte és kijelölte a formálódó ember teljes életútját. De nemcsak kiszabta sajátos útját, hanem az Isten eleve elrendelt Fiában megítélte, elvetette és megváltotta, sőt üdvözítette őt. Az egyetlen kérdés csupán az, hogy azok a bizonyos, konkrét fiúk is részesednek-e az Isten Fiában életük során. Erre sem adatik biztos válaszunk, viszont állandóan el lehet kérni az irgalmat, amely – *ha Isten úgy akarja!* – biztosítja fiaink számára ezt a részesedést. Még ha a legnagyobb rendben alakul is gyermekeink sorsa, fejlődése, munkája, párkapcsolata, sikere, megbecsültsége, a *Kürie eleison* – Uram irgalmazz! – mindennapi imádsága tesz csak képessé bennünket arra, hogy az emberi bizonyosság bizonytalansága helyett reménységgel éljünk, amely meg nem szégyení egyetlen apát vagy anyát sem – a bölcsőtől a kereszten és a síron át egészen a mennyek országáig.

ABSTRACT

Father-Saddeners

Talking about the child we often quote happily the encouraging words of the Bible: “Behold, children are a heritage from the LORD, the fruit of the womb a reward”. In light of these words the child is a heritage, a reward and a blessing to the god-fearing father. However, even such fathers can have children who after growing up do not necessarily count as blessing rather as embarrassment and sadness to the parent. These children are the father-saddeners of whom the Scriptures write abundantly. Although their fathers bore witness of an undoubtable degree of fear of God and consequently tended to raise their offspring in the best possible way, these children did not follow their fathers’ path. In the present essay I draw attention to three father-saddener siblings in the Old Testament of the prophetic, priestly and royal (kingly) dynasties – the highest ranks of society – and highlight the theological significance of the death of Jesus Christ who in and through his atonement offers comfort to those who experience the saddened fate of the fathers because of their father-saddener children.